

УДК 372 (075.32)
ББК 77.212

Ю.С. Івчик
м. Краматорськ, Україна

ДО ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ГРУПОВОЇ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЗАСОБУ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Постановка проблеми. Приєднання України до Болонського процесу та загальноєвропейського освітнього простору сприяє розширенню доступу громадян до європейської освіти, створенню єдиного європейського ринку праці, інтенсифікації обміну студентами та фахівцями, підвищенню якості освіти та ролі іноземних мов.

Нині потреба тих, хто навчається, у вільному володінні хоча б однією іноземною мовою збігається з суспільною й державною потребою в людях, готових до участі у діалозі культур, здатних здійснювати міжнародні контакти, адаптуватися до змін у житті, бути конкурентоспроможними на національному та міжнародному ринках праці, зміцнювати співробітництво у різних сферах громадського життя.

Отже, в умовах обраного Україною шляху на євроінтеграцію особливого значення набуває питання якості освіти взагалі та іншомовної зокрема, її відповідності сучасним запитам особистості, суспільства, держави.

Тож нині перед освітянами постало завдання «оновити зміст освіти і організацію навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, створити умови для розвитку особистості і творчої реалізації кожного громадянина України, виховання покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя та розробити ефективні сучасні методики викладання шкільних предметів» [12, с.13].

Проте, як справедливо зауважує О. Савченко, ефективність навчання залежить не лише від змісту та методів навчання, а й від форм організації [10, с.33].

Тож проблема форм організації навчальної діяльності залишаючись актуальною, привертає увагу науковців, освітян-новаторів, учителів-практиків. Безумовно, що лише оптимальне поєднання форм організації навчання з урахуванням можливостей тих, хто навчається та тих, хто навчає дає позитивний результат.

Таким чином, аналіз вищезначеного дає можливість констатувати виключну актуальність проблеми ефективної підготовки майбутніх учителів іноземної мови до використання, збагачення, урізноманітнення та оптимального поєднання форм організації навчальної діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Проблема форм організації навчальної діяльності є об'єктом вивчення українських учених О. Барановської [8], В. Бондаря [8], Ю. Мальованого [8], О. Савченко [8], О. Ярошенко [15] та інших, радянських дидактів В. Дяченка [3], [4], Ю. Зотова [5], Т. Ільїної [8], В. Котова [6], Г. Цукерман [8], І. Чередова [14], а також російських дослідників В. Андрєєва [8], В. Сітарова [8], І. Харламова [8] та ін.

Підготовка студентів (майбутніх учителів) до використання форм організації навчальної діяльності висвітлюється у працях Н. Хан (загальнодидактичний аспект) [10], І. Шапошнікової (як елемент загальних проєктивних умінь) [10], Д. Бородій (психологічні основи підготовки до організації спільно-розподіленої навчальної діяльності) [10], О. Безпалько (підготовка до проєктування організаційних форм виховної діяльності) [10], М. Овчиннікової (підготовка до варіативної організації навчально-пізнавальної діяльності) [10].

На засадах аналізу психолого-педагогічної літератури, слід зазначити, що нами не було виявлено ґрунтовних досліджень присвячених проблемі підготовки майбутніх учителів іноземної мови до організації різних форм навчальної діяльності.

Тож **мета нашого дослідження** полягає у науковому обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності педагогічних умов, що сприяють підготовці майбутніх учителів іноземної мови до організації різних форм навчальної діяльності.

Метою статті є вивчення особливостей використання групової форми навчальної діяльності на заняттях з іноземної мови як засобу підвищення якості підготовки майбутніх учителів до організації різних форм навчання.

Виклад основного матеріалу. У дослідженні проблеми організації групової форми навчальної діяльності належне місце посідають праці науковців: М. Виноградова, В. Дяченка, Х. Лійметса, І. Первіна, М. Скаткіна, І. Чередова, О. Ярошенко та ін. (загальнодидактичні принципи організації групового навчання); О. Головахи, Є. Маргуліса, О. Петровського, М. Туревського та ін. (психологічні критерії створення груп та сумісності членів групи) [12, с.4].

Ефективність групової форми навчання доведено у дослідженнях К. Баханова (історія), І. Ващенко (математика), І. Василенка (геометрія), Є. Задоя, О. Кузьміної, К. Нор, Г. Цукерман (початкова школа), В. Корнєєва, Л. Покась (географія), С. Кушнірук, О. Ярошенко (хімія), Н. Пожар (інформатика), Н. Савельєвої (вища школа), С. Трубачової, В. Шулдика (біологія) [Там само].

Аналіз наукової літератури дозволяє дійти висновку, що у сучасній дидактиці спостерігається відсутність єдиного підходу до визначення поняття «групова форма навчальної діяльності». Так, Ю. Бабанський розглядає групову форму організації навчальної діяльності як «форму організації навчальних занять, за якої ставиться єдина задача навчально-пізнавальної діяльності для певної групи школярів» [1, с.40].

І. Огородников визначає групову роботу наступним чином: «Під груповим заняттям розуміють диференційовані заняття з групами учнів, що мають різну підготовку» [11, с.354].

Такої ж думки стосовно визначення групової форми навчальної діяльності дотримуються і А. Бударний, І. Бутузов, Є. Рабунський, М. Болдирєв, Б. Йосипов та ін., умовно поділяючи учнів на групи «сильних», «середніх» і «слабких» [2, с.35].

Проте, Х. Лійметс зазначає, що дидакти неправомерно вживають термін «групова робота», коли йдеться про використання завдань різного рівня складності та об'єму групами умовно розподіленими на «сильних», «середніх» і «слабких» з метою індивідуалізації навчання. На його думку, у даному випадку мова йде виключно про внутрішню диференціацію через відсутність взаємного контакту та спільних зусиль між представниками груп [7, с.13].

Учений зауважує, що «групова робота характеризується безпосередньою взаємодією між тими, хто навчається, їхньою спільною узгодженою діяльністю» [Там само].

Іноді поняття «групова форма організації навчальної діяльності» трактується як діяльність, яку вчитель змушений організувати через нестачу навчального, особливо лабораторного, обладнання на заняттях з хімії або фізики [6, с.36].

Як вважає В. Котов, таке визначення є досить вузьким. Він вбачає у груповій роботі як формі колективної навчальної діяльності «спосіб організації спільних зусиль учнів по розв'язанню поставлених на уроці навчально-пізнавальних завдань у складі групи» [6, с.37].

І. Чередов зазначає, що «групова форма передбачає співпрацю тих, хто навчається у малих групах, де робота строїться на принципах самокерівництва школярів з менш жорстким контролем з боку вчителя» [14, с.21]

Тож Ю. Бабанський [1], Ю. Зотов [5], В. Котов [6], І. Чередов [14] розглядають групову форму організації навчальної діяльності як одну з форм організації колективної діяльності учнів.

Групова навчальна діяльність – це форма організації навчання в малих групах учнів, об'єднаних загальною навчальною метою при опосередкованому керівництві вчителя і співпраці з учнями [9, с.8].

Аналіз ряду досліджень (Т. Дейніченко [2], М. Матішак [8], Л. Покась [12], М. Овчиннікова [10], О. Ярошенко [15] та ін.) дозволяє визначити сутність категорії «групова форма організації навчальної діяльності» як одночасне виконання групами учнів класу спільного для групи завдання під керівництвом учителя (безпосереднім або опосередкованим), яке може здійснюватися в індивідуальному (без взаємодії між тими, хто навчається) та колективному (із взаємодією між тими, хто навчається) режимах.

Виключно важливим для нашого дослідження є визначення І. Чередовим таких різновидів групових форм навчальної діяльності: ланкові, бригадні, кооперативно-групові, диференційовано-групові [14, с.21].

Ланкові форми навчальної роботи передбачають організацію навчальної діяльності постійних груп учнів. В умовах означеної форми здійснюється включення груп у спільне планування навчальної діяльності, сприйняття й усвідомлення інформації, обговорення, взаємоконтроль. Учні працюють над єдиними завданнями. Темп роботи залежить від складу групи.

Досвід застосування ланкової форми організації навчальної діяльності свідчить, що позитивний ефект у навчанні найбільш повно досягається у гетерогенних групах [14, с.47].

Тож питання комплектування ланок має не аби яке значення. З метою кращої організації навчальної діяльності педагогу потрібно враховувати психологічну сумісність учнів, їх бажання та особистісні якості, потенційні можливості для успішної спільної діяльності.

В умовах бригадних форм навчальної роботи здійснюється організація навчальної діяльності у спеціально сформованих для виконання певного завдання тимчасових групах учнів. Бригадні форми використовуються на уроках фізики, хімії, біології, трудового навчання для проведення експериментальних або лабораторних робіт.

Кооперовано-групові форми передбачають розподіл класу на групи для виконання кожною з них частини спільного завдання. Застосування такої організації навчальної діяльності доцільне при вивченні великого об'єму матеріалу.

Ланкова форма навчальної роботи відрізняється від кооперовано-групової тим, що за умов останньої групи учнів працюють над різними завданнями.

Диференційовано-групові форми навчання передбачають організацію роботи груп учнів із різними навчальними можливостями. Контакти між членами однієї групи обмежені, їх об'єднують лише єдині види завдань, які відповідають їхнім навчальним можливостям.

Нині питання чи є парна робота групою залишається у дидактиці дискусійним. Так, багато дослідників не відносять її до групової (В. Дяченко, Х. Лійметс, Ю. Мальований, П. Підкасистий, О. Савченко, М. Фіцула, О. Ярошенко та ін.). Інша група науковців відносить роботу у парах до групової роботи (М. Артюшина, М. Богданович, М. Скаткін, В. Сластьонін, Н. Хан та ін.) [10, с.46].

Ми дотримуємося думки І. Чередова стосовно того, що парна робота є різновидом групової форми організації навчальної діяльності і розглядаємо її як форму спілкування, яка у процесі навчальної діяльності приймає характер взаємонавчання [14, с.40]. Робота поруч передбачає взаємооцінку, порівняння різних точок зору, звільнення від суб'єктивності, обмін інформацією, надання підтримки та допомоги один одному під час опанування матеріалом.

Досвід роботи багатьох педагогів підтверджує, що взаємодія у парі позитивно впливає на підвищення активності тих, хто навчається, а також на якість виконуваної роботи [14, с.41].

Т. Дейніченко визначає загальну структуру групових занять, яка містить, як правило, вступну частину (постановка пізнавальної задачі, інструктаж про послідовність виконання роботи, розподіл дидактичного матеріалу у групах), безпосереднє здійснення групової роботи учнів і заключну частину (звіти про результати роботи в групах, аналіз виконання пізнавального завдання, загальний висновок про роботу і досягнення кінцевого результату у розв'язанні пізнавальної задачі) [2, с.41].

Дослідження групової роботи дозволяє виокремити п'ять ключових елементів необхідних для її організації: позитивний взаємозв'язок, індивідуальна відповідальність, стимулююча взаємодія, соціальні навички, процес групової роботи [13, с.57-58].

У процесі власної безпосередньої педагогічної роботи ми впевнилися у необхідності особливої уваги щодо відбору завдань для групової роботи. По-перше, завдання мають бути проблемними, створюючи певні пізнавальні труднощі, надавати можливість для активного використання існуючих знань, бути імпульсом до творчого мислення та пошуку нових знань. По-друге, вони мають бути відносно високого ступеня складності. А, по-третє, матеріал за своєю структурою має бути таким, щоб його можна було розділити на відносно самостійні одиниці, над якими зможуть працювати різні групи, або окремі члени у рамках однієї групи [Там само].

Здійснюючи навчальну діяльність, ми намагалися сприяти активній позиції кожного студента на заняттях. Водночас, упевнилися, що на практиці більшість із них багато часу проводить у позиції тих, хто слухає. Тож сприяли їхній активній мовленнєвій діяльності. Таким чином, ми переконалися, що використання групових форм організації навчальної діяльності сприяє розвитку мовлення тих, хто навчається, формулюванню, вираженню та обґрунтуванню власних думок, опануванню мистецтвом дискусії. Групова форма організації навчальної діяльності – це навчання у спілкуванні. Отже, застосування цієї форми набуває особливої актуальності в умовах іншомовного навчання, де практичною метою навчання іноземним мовам є оволодіння тими, хто навчається іншомовним спілкуванням.

Наведемо декілька прикладів вищезначеної форми, які використовуються нами у практиці навчання іноземній мові [13, с.59-62].

Банк інформації. Кожний студент одержував на картці стислу інформацію англійською мовою про ті чи інші події у країні або за кордоном. Завдання полягало у необхідності обміну інформацією щодо актуальних подій у світі. Було потрібно за обмежену кількість часу розпитати про ці події як можна більшу кількість однокласників, а також розповісти кожному свою інформацію. Наприкінці роботи слово надається тому, хто зібрав найбільшу кількість повідомлень.

Детектив. Студенти одержували інформацію англійською мовою про певну надзвичайну подію. При цьому, ми виходили з того, що усі вони є свідками того, що трапилося, однак цілісної картини подій немає у жодного. Розгадати детективну таємницю зможе той, хто об'єднає усі подробиці відомі лише іншим учасникам.

Координація дій. Завдання полягає у необхідності організації спілкування між студентами щодо «обміну предметами». Кожний студент одержував карточку з малюнком того предмету, «який у нього є», а також того, «який би він хотів мати» у результаті обміну. Картки були укладені таким чином, щоб неможна було здійснити прямий обмін. Здобути бажаний предмет можливо лише після здійснення декількох обмінів.

Базуючись на власній практиці використання групових форм організації навчальної діяльності на заняттях з іноземної мови, ми впевнилися, що за умов наполегливої уваги з боку викладача вимога щодо спілкування студентів виключно іноземною мовою під час виконання завдання обов'язково виконується.

Висновки. Таким чином, на власному досвіді ми переконалися, що групові форми організації навчальної діяльності сприяють активізації мислення тих, хто навчається, розвитку мовленнєвої ініціативи, підвищенню мотивації говоріння, рівня володіння іноземною мовою та рівня професійної майстерності внаслідок взаємодопомоги та підтримки. Тож доцільність їх застосування у процесі підготовки майбутніх учителів іноземної мови не викликає сумніву. Особливості використання в освітньому процесі потребують подальшого вивчення.

Література:

1. Бабанский Ю.К. Оптимизация процесса обучения (Общедидактический аспект) / Ю.К. Бабанский. – М.: Педагогика, 1977. – 256 с.
2. Дейніченко Т.І. Диференціація навчання в процесі групової форми його організації (на прикладі предметів природничо-математичного циклу): дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.09 / Дейніченко Тамара Іванівна. – Х., 2005. – 265 с.
3. Дьяченко В.К. Новая дидактика / В.К. Дьяченко. – М.: Нар. обр-е, 2001. – 493 с.
4. Дьяченко В.К. Организационная структура учебного процесса и её развитие / В.К. Дьяченко. – М.: Педагогика, 1989. – 160 с.
5. Зотов Ю.Б. Организация современного урока: кн. для учителя / [под ред. П. И. Пидкасистого] / Ю.Б. Зотов. – М.: Просвещение, 1984. – 144 с.
6. Котов В.В. Организация на уроках коллективной деятельности учащихся: [пособие по спецкурсу] / В.В. Котов. – Рязань: Рязанский гос. пед. ин-т., 1977. – 98 с.
7. Лийметс Х.Й. Групповая работа на уроке / Х.Й. Лийметс. – М.: Знание, 1975. – 62 с.
8. Матішак М.В. Варіативність організаційних форм навчальної діяльності учнів 6-7-річного віку: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.09 / Матішак Маріанна Василівна. – К., 2008. – 217 с.
9. Обучение и воспитание детей с шестилетнего возраста в школе / [под ред. И.Д.Зверева, А.М.Пышкало]. – М.: Педагогика, 1987. – 212 с.
10. Овчинникова М.В. Подготовка будущих учителей начальных классов к вариативной организации учебно-познавательной деятельности учащихся на уроках математики: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04 / Овчинникова Марина Викторовна. – Ялта, 2003. — 255 с.
11. Огородников И.Т. Педагогика: учебное пособие для студентов пед. ин-тов / И.Т. Огородников. – М., 1968. – 375 с.
12. Покась Л.А. Методика організації групової форми діяльності учнів основної школи на уроках географії: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.02 / Покась Лілія Антонівна. – К., 2006. — 206 с.
13. Коньшева А.В. Современные методы обучения иностранным языкам / А.В. Коньшева. – 3-е изд. – Мн.: ТетраСистемс, 2005. – 176 с.
14. Чередов И.М. Формы учебной работы в средней школе / И.М. Чередов. – М.: Просвещение, 1988. – 160 с.
15. Ярошенко О.Г. Педагогічні основи групової навчальної діяльності школярів (на матеріалі вивчення хімії): дис. ... доктора пед. наук: 13.00.01 ; 13.00.02 / Ярошенко Ольга Григорівна. – К., 1998. – 382 с.

Стаття присвячується аналізу підходів до визначення змісту поняття «групова форма організації навчальної діяльності» та висвітленню особливостей використання групових форм як засобу підготовки майбутніх учителів іноземної мови до організації різних форм навчальної діяльності.

Ключові слова: форма організації навчальної діяльності, групова форма організації навчання.

Статья раскрывает особенности использования групповых форм организации обучения как способа подготовки будущих учителей иностранного языка к организации разных форм учебной деятельности.

The article deals with the peculiarities of usage of group work as a way of training future teachers of foreign language for organization of different forms of educational activity.